

EL MISTERI DE LA MORT DEL BISBE IRURITA. ESTAT DE LA QÜESTIÓ I NOVES DADES

JOSEP CLARA

Oficialment, el bisbe de Barcelona, Manuel Irurita Almádoz, va morir assassinat el desembre de 1936.¹ Així ho repeteix el procés de beatificació tancat per l'arquebisbat de Barcelona l'any 2002, el qual encara no ha obtingut el vistiplau del Vaticà. Tanmateix, tota una colla d'interrogants planen sobre l'empresonament, el suposat martiri i el final dels seus dies.²

Al marge de les notícies contradictòries que existiren durant tot el temps de la Guerra Civil, la documentació atesta indicis que Irurita podia viure fins al 1939, si més no, i que hauria estat emparat pels anarquistes. Una versió vella, divulgada en plena guerra, atribuïa a Durruti el salvament del bisbe. La recull Hans Magnus Enzensberger en la reconstrucció de la vida del dirigent anarcosindicalista.³

¹ *Anuario Pontificio*, 1940, p. 1.183; A. MONTERO, *Historia de la persecución religiosa en España, 1936-1939*, Madrid, Biblioteca de Autores Cristianos, 1961, p. 416-421; J. RICART TORRENS, *Un obispo de antes del Concilio*, Madrid, Religión y Patria, 1973, p. 231-233.

² J. BADA, «Interrogants sobre la presó i el martiri del bisbe Irurita», dins *El Pregó*, 304 (novembre de 2006), p. 4-5.

³ H.M. ENZENSBERGER, *El corto verano de la anarquía. Vida y muerte de Durruti*, Barcelona, Anagrama, 1998, p. 115, en què reporta dos testimoniatges. El d'Alejandro Gilabert afirma: «Al terminar el combate, Durruti, a quien la prensa burguesa calificaba de terrorista y asesino, se dirigió al palacio episcopal y salvó la vida del arzobispo de Barcelona, cuya cabeza pedía la multitud enfurecida. Lo sacó del edificio sin ser advertido, cubriéndolo con un guardapolvo.» El de Marguerite Jouve fa així: «El arzobispo de Barcelona pudo escapar después del 20 de julio gracias a la protección formal de los anarquistas. Quizá pagaban con ello una deuda de gratitud: el prelado había aceptado firmar una petición de indulto a favor de Durruti y Pérez Farrás, cuando éstos habían sido condenados a muerte después de los acontecimientos de octubre de 1934.»

El salvament del bisbe de Barcelona per part dels anarquistes ha tornat a subratllar-se recentment arran de la publicació de les memòries d'un membre de les patrulles de control que es mogué entorn del centre de detenció del carrer de Sant Elies. Segons aquesta narració, del grup de persones detingudes al pis del joier Tort, el bisbe hauria estat separat, abans de les execucions a Montcada, a canvi de joies.⁴

INDICIS DE 1937

Una altra prova indiciària de la supervivència del bisbe són els intents d'intercanvi proposats al general Franco. En un informe transmès pel cardenal Gomà al cardenal Pacelli, secretari d'Estat del Vaticà, el 14 de març de 1937, es comunicava que el canonge Alberto Onaindia, membre del capítol de Valladolid i favorable a les tesis del nacionalisme basc, havia proposat al bisbe de Toledo «trabajar el canje del Sr. Obispo de Barcelona por un personaje desconocido» i que el problema, reafirmat i ampliat pel jesuïta Julián Pereda, podia sintetitzar-se així:

“El Sr. Obispo de Barcelona no está en una casa particular y con el nombre supuesto de un sacerdote vasco, sino que está preso en el castillo de Montjuich, en Barcelona mismo, y sabiendo sus aprehensores que se trata del Sr. Obispo de la Ciudad. Se trataría de canjearlo así: El Gobierno Nacional entregaría a Don Pedro María Irujo, dirigente vasco que está en este Castillo de San Cristóbal de Pamplona, condenado a muerte; y el Gobierno de Euzkadi entregaría, en derecho, un solo rehén, un aviador alemán apresado en Bilbao; pero, de hecho, entregaría también al Sr. Obispo de Barcelona, de acuerdo con la Generalidad. No figuraría en los pactos el nombre del Sr. Obispo de Barcelona para que nunca pudiese aparecer como cotizado en un canje de rehenes.»

Gomà explica, tot seguit, que exposà el cas al govern franquista i que la impressió era aquesta: «El General Franco está en la mejor de las disposiciones, pero dice, choca con la cuestión de principio: no puede indultar ni canjear un hombre como Irujo, so pena desvirtuar totalmente la aplicación de la justicia militar en lo sucesivo, especialmente cuando haya de liquidarse la cuestión de los dirigentes vascos. En cambio, añadió, pidan el

⁴ M. MIR, *Diario de un pistolero anarquista*, Barcelona, Destino, 2007, p. 185-186.

número de rehenes que quieran, ocho, diez o más, aunque sean de calidad, pero no calificados como el Sr. Irujo, y yo tendré la satisfacción suma en entregarlos a cambio del Sr. Obispo.»

El cardenal Gomà, de Pamplona estant, el 25 de setembre de 1937, va escriure a Pacelli:

«Tengo la íntima satisfacción de poner en conocimiento de Vuestra Eminencia las últimas impresiones que se han recibido acerca de la actual situación del buenísimo Señor Obispo de Barcelona, las que no dudo constituirán para Vuestra Eminencia motivo de gran complacencia, después de las poco halagüeñas que había tenido que transmitir con mi comunicación de fecha 16 del corriente mes...»

El pasado viernes, día 17, el Excmo. Señor Presidente de la Cruz Roja Española nos hizo saber que, aprovechando el interés que tenía el llamado Gobierno de Valencia por un destacado partidario suyo detenido por las autoridades de España, había propuesto el canje del excmo. Señor Obispo de Barcelona, asegurándonos, además, que según las últimas noticias vivía aún. Al propio tiempo, por referencias de un sacerdote que en estos días ha logrado evadirse de Barcelona, se nos confirma la gratísima noticia de que el Señor Obispo no ha sido asesinado, con la seguridad de que únicamente conocen su actual paradero los Señores Irujo, Nicolás d'Olwer y el Rdo. Pablo Rovira, Párroco de San Pablo del Campo, de Barcelona.⁵»

Una nota del Servei d'Informació del Nord-est, és a dir, l'espionatge franquista que dirigia Bertran i Musitu, datat el dia 1 d'octubre de 1937 repetia que Irurita vivia «bajo custodia de gentes de García Oliver».⁶

Així mateix, en la documentació vaticana examinada per Hilari Raguier, consta que, el 7 d'octubre de 1937, Ildebrando Antoniutti va ser presentat al general Franco com a Encarregat d'Afers de la Santa Seu i que hi va tenir una audiència en la qual, entre altres temes, sortí el de l'intercanvi del bisbe de Barcelona. Antoniutti informà al Vaticà que Franco li havia comentat que «també està ocupant-se d'alliberar el bisbe de Barcelona» i «que ja ha proposat l'intercanvi amb un detingut civil de València».⁷

⁵ Archivo Gomá, *Documentos sobre la Guerra Civil*. Edición de José Andrés-Gallego y Antón Pazos, vol 7, Madrid, CSIC, 2005, p. 564.

⁶ Archivo Gomá, vol 8, CSIC, 2005, p. 14.

⁷ H. RAGUER, «L'Església i la Guerra Civil a la llum de l'Arxiu Secret Vaticà», dins *Inauguració del curs acadèmic 2007-2008*, Barcelona, Institut Superior de Ciències Religioses de Barcelona, 2008, p. 28.

No ha d'estranyar, doncs, que l'acta de la reunió dels bisbes espanyols celebrada els dies 10 a 13 de novembre de 1937 reporti que «la Conferencia se entera de las tentativas de canje de muchos sacerdotes situados en la zona roja, y especialmente del Sr. Obispo de Barcelona, lamentando su ineficacia, y se complace en los esfuerzos que se realizan para aliviarles en su situación angustiosa.⁸»

INDICIS DE 1938

Durant els primers mesos de 1938 tornaren a circular notícies que s'inclinaven per la mort d'Irurita. El pare Torrent, vicari general de Barcelona, el primer de febrer, ho escrivia així al cardenal Pacelli: «Cada día, Emmo. Sr., se arraiga más en mí el convencimiento de que fue vilmente ejecutado.⁹» El bisbe de Girona no s'ho va creure mai. En una lletra al cardenal Gomà, el 25 de març de 1938, li suggeria que la notícia de la mort podia ser una estratègia per salvar-li la vida¹⁰ i, en la promemòria lliurada per Cartaña al nunci apostòlic de París, Valerio Valeri, el 13 d'abril de 1938, li reportava dades concretes de la situació dels bisbes de Terol i de Barcelona:

«Del Sor. Obispo de Teruel. Según las manifestaciones de un sacerdote que ha escapado recientemente de Gerona y que ha salido inmediatamente para la España Nacional, el Sor. Obispo de Teruel se encuentra actualmente en la cárcel de Valencia.

Del Sor. Obispo de Barcelona. A pesar de lo manifestado anteriormente sobre su muerte, confirmado hace dos días por una persona en comunicación con los rojos, el mismo sacerdote de la narración anterior escribe textualmente: "Del Sor. Obispo de Barcelona me dijo una persona que lo había visto y hablado con él. Esto fue tres días antes de escapar de la zona roja".¹¹

⁸ *Actas de las Conferencias de Metropolitanos Españoles (1921-1965)*. Edición preparada por Vicente Cárcel Ortí, Madrid, Biblioteca de Autores Cristianos, 1994, p. 391.

⁹ A. MANENT I SEGIMON i J. RAVENTÓS I GIRALT, *L'Església clandestina a Catalunya durant la Guerra Civil (1936-1939)*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1984, p. 66.

¹⁰ Archivo Gomà, vol 9, CSIC, 2006, p. 582.

¹¹ J. CLARA, *El bisbe de Girona davant la guerra d'Espanya (1936-1939)*, Girona, Gòthia, 1983, p. 93-94.

Pel Vaticà, doncs, Irurita era viu. El 10 de juny de 1938, Gaetano Cicognani va rebre instruccions escrites i precises per desenvolupar la tasca de nunci prop del govern de Burgos i en el document hi constava que tretze diòcesis espanyoles eren vacants. Entre elles, per assassinat del prelat titular, n'hi havia nou: Almeria, Barbastre, Ciudad Real, Conca, Guadix, Jaén, Lleida, Sigüenza i Sogorb.¹² La de Barcelona, no.

Pels bisbes espanyols, Irurita continuava viu i, precisament, un dels temes proposats per a les conferències de la tardor de 1938, era aquest: «Gestionar la manera de trabajar con eficacia para que a los sacerdotes y seminaristas de la zona roja no les falte la asistencia espiritual y material. ¿Sería posible alguna gestión en favor de los Sres. Obispos de Barcelona y Teruel situados en la zona roja?»¹³

Així mateix, el dia 4 de novembre de 1938, els bisbes de la Tarraconense s'aplegaren en conferència provincial al noviciat de Santa Anna, de Saragossa. Segons l'acta de la reunió, hi assistiren els bisbes d'Urgell (Justí Guitart), Tortosa (Félix Bilbao), Girona (Josep Cartaña) i l'administrador apostòlic de Lleida (Manuel Moll). Hi consta també que «por imposibilidad de acudir, no asistieron el Emmo. Sr. Cardenal Metropolitano y los reverendísimos sufragáneos de Solsona, Barcelona y Vich».¹⁴ Pels bisbes catalans, Irurita també vivia.

APARICIÓ I DESAPARICIÓ

La prova més eloqüent que el bisbe Manuel Irurita no va ser assassinat és que, tres dies després de l'entrada de les tropes d'ocupació a Barcelona, el 29 de gener de 1939, el prelat va ser reconegut al carrer per mitja dotzena de persones que es dirigien a la missa de campanya que, en acció de gràcies per la victòria franquista, es va celebrar a la plaça de Catalunya. El grup que topà amb Irurita, prop del palau episcopal i que conversà amb ell, era constituït per catòlics que s'hi havien relacionat abans de la guerra i que li expressaren

¹² V. CÁRCEL ORTÍ, «Instrucciones al Nuncio Gaetano Cicognani en 1938», dins *Revista Española de Derecho Canónico*, 63 (gener-juny 2006), p. 199-227.

¹³ *Actas de las Conferencias de Metropolitanos...*, p. 682.

¹⁴ Arxiu Diocesà de Girona, Reunions de la Província Eclesiàstica Tarraconense, 475 S (S 53).

la sorpresa i la satisfacció de saber que no havia estat executat. Entre ells hi havia un metge que havia tractat el prelat i un futur capellà, que a hores d'ara ha tornat a ratificar l'encontre.¹⁵ A part de reviu escenes entranyables de complicitats anteriors, Irurita els advertí que no el comprometessin i marxà en direcció contrària a la plaça de Catalunya.¹⁶

Així doncs, Irurita aparegué i desaparegué misteriosament, no es presentà a les noves autoritats i no donà cap més senyal públic de vida. Però, encara que s'imposà el silenci a les persones amb les quals havia conversat, la notícia de la reparació del bisbe va córrer arreu. El nunci Gaetano Cicognani i diversos eclesiàstics catalans que eren a Roma se n'assabentaren puntualment.¹⁷ Segurament també devia saber-ho el pare Joan Perelló, bisbe de Vic, que en la carta pastoral adreçada als diocesans el dia 9 de febrer de 1939, des del monestir de la Real, a Palma de Mallorca, es referia a «nuestro apostólico Hermano, el Excmo. Sr. Obispo de Barcelona»,¹⁸ sense afegir res que el suposés mort.

D'altra banda, és igualment significatiu l'article de mossèn Josep Sanabre, que en traçar un primer balanç de la persecució religiosa soferta pels capellans del bisbat de Barcelona, afirmava: «Todos los órganos de la Iglesia han sufrido dolorosa amputación. El Capítulo Catedral ha perdido tres de sus más distinguidos miembros: el maestrescuela y meritisimo canonista, ex Vicario General de este Obispado durante el pontificado del Dr. Guillamet, doctor Francisco París; el magistral y elocuente orador sagrado Dr. José Portolés, que tanto celo demostró por su Catedral en los primeros días de la revolución, y el devotísimo canónigo doctor Eufemio Rodríguez, y con ellos otros tres sacerdotes, dos beneficiados y un servidor del Templo. La Curia ha perdido a cinco de sus colaboradores, entre los cuales destacaba

¹⁵ Josep M. Aragonès i Rebollar (Barcelona 1926), vicari episcopal amb el cardenal Jubany i autor de *La claror de la mirada de Déu. Comenataris a lectures bíbliques dominicals* (1996).

¹⁶ E. VALLS, «Varios testigos niegan que el obispo de Barcelona Irurita fuese fusilado durante la guerra civil», dins *El País*, 13 de juliol de 1997; J.M. SÒRIA, «Irurita aparece vivo tras la guerra», dins *La Vanguardia*, 30 de novembre de 2006.

¹⁷ H. RAGUER, «Beatificacions de màrtirs de la Guerra Civil», dins *Fe i teologia en la història. Estudis en honor del Prof. Dr. Evangelista Vilanova*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1997, p. 508.

¹⁸ *Boletín Oficial del Obispado de Vich*, 1939, p. 42.

el Secretario de la misma, incansable servidor de todos, y particularmente de los humildes, de cuya muerte no sabemos consolarnos todos cuantos habíamos saboreado la bondad inagotable de su carácter, don Domingo Avellaneda.¹⁹» Però, en aquest balanç, no s'esmenta per a res la mort del bisbe Irurita, la qual cosa volia dir que Sanabre el considerava viu.

CAP A LA VERSIÓ OFICIAL

El canvi de posició va venir per mà del bisbe de Múrcia, Miguel de los Santos Díaz Gómara, nomenat administrador apostòlic de Barcelona. Aquest, en la salutació pastoral de presa de possessió, el 25 de març de 1939, va fer l'elogi d'Irurita i, per bé que admeté encara un bri d'esperança per recuperar-lo en vida i demanà notícies entorn de les vicissituds passades durant la guerra pel bisbe titular de la diòcesi, marcà la postura del futur:

«Y singularmente nos apremia el recuerdo de vuestro santo Obispo, Excmo. y Rvmo. Sr. Don Manuel Irurita Almádoz. ¡Cuán viva era su fe, cuán firme su esperanza, qué encendida y abrasada su caridad, cuán recamada su alma de todas las virtudes! Verdaderamente dechado de su grey, después de haberla apacentado y regido con celo ardiente, prudentísimo y constante, la consagró, según parece, con su sangre. ¡Plugiera a Dios que los temores sobre su desaparición de la tierra no fueran ciertos, y que todavía le volvamos a ver vivo entre nosotros! Por desgracia, pocas esperanzas podemos abrigar sobre ello. Entre tanto, rogamos encarecidamente a cuantos tengan alguna noticia segura sobre la vida o muerte del Dr. Irurita, a partir del Alzamiento Nacional, nos la comuniquen a la mayor brevedad y con toda exactitud, para conocer, admirar y divulgar sus palabras y acciones, que tan edificantes han debido ser, durante sus días de prueba en el crisol de la tribulación.»²⁰

El juny de 1939, la consigna transmesa oficialment fou que el bisbe de Barcelona havia estat assassinat, i per això se li tributaren les exèquies de funeral. El bisbe administrador Díaz Gómara, en l'al·locució de convit a l'acte, ho justificà amb aquestes paraules:

¹⁹ J. SANABRE, «La hora del balance y la verdad. Una página sobre la persecución religiosa», dins *La Vanguardia Española*, 17 de març de 1939.

²⁰ *Boletín Oficial del Obispado de Barcelona* [=BOOB], 1939, p. 47.

«Ansiábamos, como todos vosotros, encontrar los restos mortales del nunca bastantemente llorado doctor don Manuel Irurita y Almádoz, para darles en nuestra Santa Iglesia Catedral Basílica la honrosa sepultura que por tantos títulos merecían. Hubiéramos celebrado su entierro con la mayor pompa fúnebre que hubiéramos podido. A tal fin, valiosamente ayudados por las dignísimas autoridades militares, hemos practicado cuidadosas investigaciones y cuantas diligencias han sido a nuestro alcance en busca de su cadáver. Todo ha resultado, hasta esta fecha, infructuoso. Los desgraciados que dieron muerte al doctor Irurita la noche del 3 al 4 de diciembre de 1936 no dejaron huella que nos haya permitido hasta el presente encontrar sus sagrados despojos. Insistiendo nuevamente en el ruego que a todos hicimos en nuestra primera Salutación Pastoral, pedimos a cuantos tengan alguna noticia segura sobre el doctor Irurita nos la comuniquen, para ver si el Señor nos concede encontrar su cadáver; pero no podemos demorar por más tiempo el cumplimiento del sagrado deber que nos incumbe de tributarle las honras fúnebres correspondientes y enaltecer su santa memoria.²¹»

L'acte solemne es va celebrar el 17 de juny i, en l'oració fúnebre pronunciada pel canonge Ramon Baucells, antiga mà dreta del prelat, es digueren coses d'aquest estil:

«No hemos tenido aún el consuelo de hallar sus restos venerandos. Donde quiera que estén, al ver la fidelidad de los suyos [...] al presenciar este fúnebre y a la vez glorioso espectáculo del pueblo de Barcelona [...] y ver que precisamente este homenaje se le rinde ante la imagen veneranda del Santo Cristo de Lepanto, que para él fue la bandera de combate en la Reconquista Espiritual de España, y la que debía recibir después, por especial y justa providencia, de manos de nuestro gran Caudillo la ofrenda de su espada gloriosa y el laurel victorioso del Ejército de Cruzados; al contemplar el triunfo definitivo de esta Santa Cruzada, que él preveía y de cuyo satisfactorio final no dudó ni un momento [...]; estos restos, digo, en medio de su podredumbre y humillación, saltarán de gozo [...].²²»

Van passar uns mesos encara perquè es fes pública la notícia de la troballa, a Montcada, del suposat cadàver del bisbe Irurita. La premsa

²¹ BOOB, 1939, p. 89-90.

²² Oración fúnebre pronunciada por el Muy Ilustre Doctor don Ramón Baucells Serra canónigo doctoral en el solemne funeral celebrado en la Santa Catedral Basílica de Barcelona el día 17 de junio de 1939, en sufragio del Excelentísimo y Reverendísimo Doctor Don Manuel Irurita Almádoz obispo de Barcelona, Barcelona, Talleres Gráficos Vda. M. Blasi, 1939, p. 20.

barcelonina se'n va fer ressò immediatament, però alhora va remarcar que no havien estat trobades les restes d'un dels elements del grup que havia estat allotjat per la família Tort: justament les del nebot i secretari particular d'Irurita:

«En los trabajos que vienen practicándose en el cementerio de Montcada para la identificación de los cadáveres de los que fueron víctimas de la furia roja, han sido hallados los del obispo mártir de Barcelona, doctor don Manuel Irurita Almádoz, y de don Antonio y don Francisco Tort, en el domicilio de los cuales nuestro prelado permanecía oculto desde el día siguiente al del Alzamiento y en el que fue detenido. Hasta el momento en que escribimos estas líneas, no ha podido ser hallado todavía el cadáver del que fue secretario y familiar del llorado obispo, reverendo Marcos Goñi, detenido en compañía de su prelado y del que se sabe fue asesinado el mismo día que éste.»²³

Des de la troballa de les suposades restes fins a l'enterrament definitiu a la catedral de Barcelona van passar tres anys. És lícit preguntar: per què es va retardar tant l'operació? En tot cas, ja no fou Díaz Gómara qui presidí la cerimònia del trasllat, sinó el nou bisbe Gregorio Modrego.²⁴

Tanmateix, en els informes d'identificació del cadàver 814 de Montcada es poden notar contradiccions sospitoses, tant en la talla com en l'edat. El dictamen facultatiu, per exemple, va arribar a la conclusió que el cadàver pertanyia a un home més proper als seixanta anys que als cinquanta, que són els que tenia Irurita. Així mateix, es podrien posar objeccions a l'anàlisi odontològica feta pel doctor Carol, que donà fe de les característiques dentals d'un cadàver sense poder assegurar a qui pertanyia.²⁵

Més recentment, la prova d'ADN practicada pel doctor Echevarría l'any 1999 va comparar les suposades restes d'Irurita procedents de la catedral de Barcelona i les de dues germanes del bisbe enterrades a València. L'informe

²³ «Ha sido hallado el cadáver del obispo mártir de Barcelona, doctor Irurita», dins *La Vanguardia Española*, 5 de juny de 1940.

²⁴ G. MODREGO, *Traslación de los restos mortales del Excmo. y Rvmo. Dr. D. Manuel Irurita Almádoz (QEPD) Obispo que fue de esta diócesis, asesinado por los revolucionarios*, Barcelona, 1943; «Barcelona rinde un homenaje emocionado a la memoria del doctor Irurita», dins *La Vanguardia Española*, 11 de desembre de 1943.

²⁵ J.M. USTRELL TORRENT, «Odontología forense en la identificación del bisbe Irurita. Un treball inèdit del Dr. Joan Carol Montfort», dins *Gimbernat*, 28 (1997), p. 239-246.

certifica que les restes analitzades corresponen a membres de la família d'Irurita, però hom admet que el familiar podria ser-ho per via materna i, per tant, donarien el mateix resultat si les restes de la catedral de Barcelona corresponien al nebot, Marcos Goñi Almándoiz.²⁶

PER TENIR-HO EN COMPTE

La divisió del clergat i dels catòlics de la diòcesi de Barcelona era un fet evident l'any 1936. El prelat estava allunyat de les posicions del cardenal de Tarragona i de tot el que ell emparava, i també del sector catalanista.²⁷ La gent d'Unió Democràtica de Catalunya no el podia veure. El president Azaña explica que, el dia 1 de desembre de 1938, va rebre la visita de Pau Romeva i Josep M. Trias de Peitx, i que aquests dirigents del partit democratacristià li expressaren: «Juicios ásperos sobre el obispo de Barcelona. Una expresión característica de su apasionado sentir: 'Se habla –dice Romera [sic]– de si lo han matado o no. Yo creo que no lo han matado, porque no merecía el martirio.'²⁸»

Irurita confiava, sobretot, en el grup integrista, representat pels canonges carlins Ramon Baucells i Marià Vilaseca, i sabia que s'estava preparant un cop d'estat contra la República. El canonge Llorens, de Lleida, ho testifica plenament: «Hacía tiempo que el doctor Irurita nos había dicho –sin que nos fuera posible en aquel momento comprender el alcance y el sentido grave de sus palabras– lo siguiente: 'Es preciso que Cataluña se arme como se arma Navarra'. El doctor Irurita sabía, pues, mucho tiempo antes de la guerra, que se preparaba una conspiración contra el régimen español.²⁹» I el cardenal Vidal i Barraquer, el 25 de juny de 1936, en una carta al cardenal Pizzardo, en definir Irurita, corrobora l'orientació d'aquest: «Es generoso y dadivoso, lo que le abre muchas puertas y le granjea afectos y simpatías; cada trimestre contribuye con importante cantidad a prestar

²⁶ J.M. SÒRIA, «Una ambigua prueba de ADN», dins *La Vanguardia*, 1 de desembre de 2006.

²⁷ Vegeu C. CARDÓ, *El gran refús*, Barcelona, Claret, 1994.

²⁸ M. AZAÑA, *Memorias políticas y de guerra*, II, Barcelona, Crítica, 1978, p. 416.

²⁹ J.M. LLORENS (Joan Comas), *La Iglesia contra la República Española*, Vieux, Amigos del Padre Llorens, 1968, p. 188.

ayuda económica a los Obispos de las Diócesis más necesitadas de esta Provincia eclesiástica y aun a los de otras Diócesis. Pero es impresionante, sin criterio fijo y orientador, de ideología integrista y que todo lo espera del golpe de estado de los militares y de la fuerza o violencia.³⁰»

És evident que el gener de 1939 havien triomfat els seus partidaris i la força militar amb la qual creia Irurita per remeiar la situació de 1936. Però, vertaderament, aquests tampoc no confiaren en ell i, menys encara, en el cardenal Vidal i Barraquer, que no havia volgut signar la pastoral col·lectiva de 1937 a favor del bàndol del general Franco. El dia 4 de febrer, el ministre Gómez Jordana va convocar el nunci Cicognani i li lliurà un memoràndum en què pregava «a la Silla Apostólica para que se digne, en la forma que Su Augusto criterio tenga por más adecuada y conveniente, designar para hacerse cargo de la Sede de Tarragona, a Su Excelencia Reverendísima Don Enrique Pla y Deniel, Obispo de Salamanca, y de la sede de Barcelona, a Su Excelencia Reverendísima Don Miguel de los Santos Díaz y Gómara, Obispo de Cartagena, dignísimos Prelados que a sus virtudes y saber unen la confianza máxima que merecen al Gobierno, por su acendrado patriotismo y la adhesión que en todo momento mostraron por el Glorioso Movimiento Nacional».³¹ I per bé que la Santa Seu no va admetre la substitució del cardenal de Tarragona, s'avingué a nomenar Díaz Gómara administrador apostòlic de Barcelona, un mes després.

Com es pot explicar l'actitud del bisbe Irurita el 1939, el fet que s'amagués i renunciés a presidir l'Església de Barcelona? Si partim de la biografia del prelat, que ja en una etapa anterior havia manifestat una crisi vocacional i havia considerat que era indigne per ser sacerdot, no seria il·lògic que –impressionable com era i abatut encara més per la tragèdia de la guerra– novament tornés a creure que havia tingut un comportament reprobable, sens dubte d'una magnitud considerable aquesta vegada, en haver-hi uns morts molt propers per culpa seva. El fet que ell se salvés enmig d'unes circumstàncies tan fatals per al clergat de la diòcesi, i especialment dures per a la família que l'havia acollit, podia dur-lo a un estat emocional insuperable,

³⁰ Arxiu Vidal i Barraquer, *Església i Estat durant la Segona República espanyola, 1931-1936*, 4a part, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1991, p. 1390.

³¹ H. RAGUER, *Salvador Rial, vicari del cardenal de la pau*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1993, p. 146.

que justificaria la solució irrevocable adoptada, i d'ací el prec que va fer als seus interlocutors de 1939 en el sentit que no el comprometessin.

El que va passar tot seguit és difícil d'investigar, perquè el silenci sobre el cas ha durat massa temps, i ja sabem que la institució eclesiàstica es pot excusar sempre amb l'existència d'un sigil particular que ningú no pot trencar ni demanar que es trenqui.

En tot cas, el fet que el Vaticà no assignés un nou bisbe de Barcelona l'any 1939, que trigués fins al 1942 a fer el nomenament i que interinament hi enviés un administrador apostòlic, no és prova de res, perquè també les altres diòcesis vacants per assassinat del bisbe titular no foren cobertes fins al 1942 i els anys següents,³² i això perquè calia establir una fórmula acceptada per Franco que reconegués el dret de presentació dels candidats.

³² Les vacants seguiren aquesta cronologia de provisió: Almeria (10-VI-1943), Barbastre (18-II-1946), Conca (10-VI-1943), Ciudad Real (29-XII-1942), Guadix (10-VI-1943), Jaén (29-XII-1942), Lleida (10-VI-1943), Sigüenza (29-III-1944) i Sogorb (8-VIII-1944).